

Jegyzetlapok kubai könyvtárakról

Nyolc nap az örök nyár szigetén. Néhány látogatás és beszélgetés. Adatgyűjtés, olvasás az út előtt és után. Így az alábbiak valóban csupán szerény jegyzetek, az érdeklődést dokumentálják – átfogó képhez nagyobb helyismeret, s nem utolsósorban nyelvtudás kell. Kívánatos a kubai kollégák nagyobb szintetizáló hajlama is.

Közel négy évszázad gyarmati sors: Kuba az utolsóként felszabadult spanyol terület. A száz évvel ezelőtt megszüntetett rabszolgaság korábban egymillió fekete behurcolását jelentette (Csoóri: „Eszembe jut egy író vallomása... a kubai: az fehér bőrű néger vagy fekete bőrű európai”).

A 20. század: amerikai fennhatóság, helyi diktátorok, félgymati kizsákmányolás. Mág ható monokultúras gazdaság: cukor (erre még visszatérek). Lakossága az utolsó hetven évben megötszöröződött, s közelít a 11 millióhoz. 1959 elején: győztes forradalom. Negyedszázad *Fidel* vezetésével: Kuba nemzeti öntudata megízlelte a függetlenséget, a nemzetközi feladatvállalás örömeit, gondjait. A gazdaság: a negyedszázad alatt több irányváltás, folyt az útkeresés.

A kultúra: az örvenes évek 20–30 százalékos analfabetizmusát gyökeresen felszámolták. A kubai valóság egyik legjobban szervezett része az iskolaügy, a felsőoktatás. Szerény könyvkiadás, évi 1–2 ezer művel, hallatlanul alacsony árak. Benyomásaim szerint az érdeklődés nem túl élénk. A könyvtárügyben néhány évtized a múlt. Bár a havannai egyetemi könyvtár alapítása negyedfél százados, bár tudós társaság alapított könyvtárat a 18. század végén, a *José Martí* nevét viselő nemzeti könyvtár alapítása 1901-re, a fővárosi közművelődési könyvtáré pedig 1920-ra esett. A szakmai élet a 30-as évek második felében kapott lendületet. Elterjedtek az amerikai könyvtári szabványok (katalogizálás, Dewey).

1938-ban modern épületet kapott – Latin-

Amerikában elsőként – az egyetemi könyvtár. Ugyanekkor indult a kurrens nemzeti bibliográfia, szakfolyóiratot alapítottak, százon felüli résztvevővel megtartották az első könyvtáros kongresszust, amely egyebek mellett törvénytervezeteket dolgozott ki. Ezekből közvetlenül nem lett semmi, viszont az átmenetileg egy régi parti erődben elhelyezett nemzeti könyvtár épületének anyagi fedezetét hamarosan mégis biztosították.

Nemzeti Könyvtár

1941-ben ugyanis adót vetettek ki a cukorra: minden 325 fontos zsákra fél centavót kellett befizetni. Ezekből a garasokból másfél évtized alatt csaknem 3 millió dollár jött össze, s lehetővé vált egy hatszintes épület felhúzása, s megnyitása 1958 elején. Ekkor negyedmilliót megközelítő volt az állomány, 40 dolgozót foglalkoztatott a könyvtár, évente átlag 20 ezer látogatót fogadtak. A 22 ezer négyzetméteres alapterületet nem is tudták kihasználni, a felső két emelet jó ideig üresen állt. Mára az állomány megközelíti a másfél milliót (ebből mintegy 1,3 millió a könyv), a létszám a 350-et. A 60-as évek közepétől kötelempéldány-rendelet biztosítja a hozzájutást a belföldi anyagokhoz. Korábban 3 példányt kaptak, újabban ötöt, ebből kísérleti jelleggel egyet Santiago de Cuba megyei könyvtárának adnak át (e város a második szellemi központ, Havannának két-, ennek félmillió lakosa van). Külföldről főleg spanyol, illetve francia és angol nyelven gyarapítanak. A forradalom után eleinte csak műszaki anyagot vehettek, mára a könyvtári hálózat, főleg az IDICT (lásd alább) működésének erősödése lehetővé teszi, hogy profiljuk a társadalom- és humán tudományok felé közeledjen. A könyvtár struktúrája a következő: igazgató, két (szakmai és gazdasági) igazgatóhelyettes, osztályok. A gazdasági helyetteshez a

technikai és pénzügyi részlegeken kívül a restauráló és mikrofilmmező, valamint a sokszorosító és kiadványelőállító osztályok tartoznak. A másik irányítási terület kilenc osztályra tagolódik.

A Kulturális Minisztérium 1976-os megszervezéséig a José Martí Nemzeti Könyvtár irányította a közművelődési könyvtárügyet. Azóta ez a feladat a minisztérium Könyvtári Igazgatóságáé (lásd alább), amelyet a nemzeti könyvtárból egy néhány főt számláló módszertani osztály támogat. A további osztályok a szokásos technológiai tagolás képét mutatják, bizonyos sajátosságokkal.

A gyarapítási osztályhoz tartozik az itt nagy jelentőségű csererészleg is; a feldolgozás egy osztályra tömöríti a címleírást, a szakozást (itt is a Dewey-rendszert alkalmazzák) és a tárgyszavazást. Van külön raktári, illetve olvasószolgálati tájékoztató osztály; bibliográfiai osztály (a nemzeti bibliográfiákat állítja elő és alkalmi, ajánló bibliográfiákat stb. készít); kulturális és művészeti információs osztály (az egyik legproduktívabb, itt számítógépes szerkesztésű bibliográfiák készülnek); végül egy, a mi fölőspéldány-központunkra vagy inkább elődjére, a KEO-ra emlékeztető osztály, amely az államosított, magán- vagy egyesületi stb. könyvtárak anyagát gyűjtötte be és osztotta el újra. Az új létesítésű közművelődési könyvtárak ma is innen kapják induló anyagukat. S van egy kölcsönző könyvtár, külön állománnyal, ez a városi hálózat hiányzó kerületi elemét pótolja

– így bármikor leválasztható a nemzeti könyvtárról. Az intézményt az utóbbi években mintegy 320 ezren látogatták, a dokumentumhasználat (a kölcsönzéssel együtt) elérte a félmilliót. Következésképpen törekednek a nemzetközi szabványok honosítására, már érvényes az ISBD alapú könyv- és időszaki kiadványszabvány. Tervezet van a kottákra, kéziratokra. E szabványosítási munkában – amelyet a Tudományos Akadémia irányít – a nemzeti könyvtár szakértői is részt vesznek. A nemzeti bibliográfia könyveket tartalmazó sorozata kéthavonta jelenik meg (a legutolsó szám az 1985. év közepén tart), évi két és fél-három ezer kiadványról tudósít. A cikkrepertórium évente készül s kerül kiadásra (a nyomda késése miatt a legújabb kötet az 1980-as), ebben mintegy 6 ezer társadalom- és humán tudományi tétel kapott helyet.

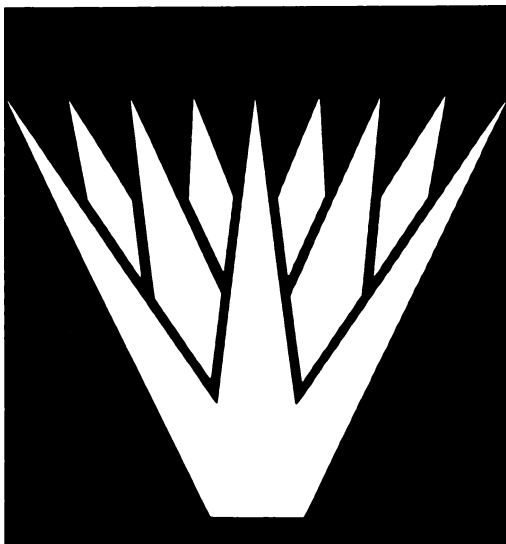
A központi katalógusba csaknem 300 könyvtár küldi bejelentéseit. A folyóiratok esetében egyelőre még a belföldi anyagot is regisztrálják (így, a nagy mennyiségű szovjet anyaggal együtt majd 20 ezer címet tartanak nyilván). Remélik, hogy 1987-ben olyan számítógéphez jutnak, amellyel elkezdhetik a nemzeti bibliográfia gépesítését.

Szakkönyvtárak

Az akadémiai kutatóintézeteknek (számuk több tucat), az állami hatóságoknak, vállalatoknak, a felsőoktatási intézményeknek saját szakkönyvtáraik vannak (utóbbiakról a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás múlt évi októberi számában olvasható rövid összegzés). Az egyetemi és főiskolai könyvtárak többségének állománya néhány százezer, a többi szakkönyvtáraké néhány tízezer kötet.

Kuba részt vesz a KGST országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerében (NTMIR), élvezi a többi szocialista ország támogatását. Rendre alakulnak az ágazati központok (építésügyi, orvostudományi stb.). A szakkönyvtárak száma mintegy kétszázra tehető. Irányítás tekintetében a fenntartó főhatóság szerepe a döntő, a Kulturális Minisztérium könyvtári igazgatósága csak a közművelődési könyvtárak irányítását végzi, nincs ágazati-országos hatásköre.

A legfontosabb információs központ az akadémiai hatáskörben működő Tudományos és Műszaki Dokumentációs és Információs Intézet (IDICT), amelyet 1963-ban hoztak létre.

Az IDICT jelentős kiadványi tevékenységet folytat: referáló folyóiratokat jelent meg, több NTMIR, illetőleg MISZON (Mezsdunarodnaja Informacionnaja Szisztema po Obscesztvennum Naukam – Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Rendszer) alrendszerben képviseli Kubát, s az utóbbi években jelentősen előrehaladt a számítástechnika alkalmazásában. Látogatásunkkor épp egy 600 Mbyte-os lemezt próbáltak ki, amelyhez kanadai kooperáció révén jutottak hozzá.

Közművelődési könyvtárak

Néhány városról tudunk, ahol már a múlt század végén is léteztek többé-kevésbé nyilvános könyvtárak, általában helyi, magán- vagy egyesületi kezdeményezésre. Az országos hálózat szervezése a hatvanas évek elején kezdődött, 25 könyvtár kialakításával (öt a tartományok székhelyein, a többiek más városokban). Hosszú ideig a nemzeti könyvtár központilag gyarapította a közművelődési könyvtárak állományát, beszerezve művenként 50–100 példányt. 1976-ban, a forradalom intézményesítésének évében hozták létre a minisztériumokat – így a Kulturális Minisztériumot is –, valamint a tanácsok rendszerét. Azóta a közművelődési könyvtári rendszer a minisztérium szakmai irányítása alatt áll, a könyvtárak működését a tanácsok finanszírozzák, s mint említettük, a nemzeti könyvtár módszertani részlege a minisztériumi könyvtári igazgatóság „keze alá dolgozik” a módszertani felügyeletben. Évente átlagban 10 új könyvtárat szervez a minisztérium. Ma már minden provinciában, s néhány kivétellel minden városban állandó könyvtár működik.

Forrásaim kissé eltérő számokat tartalmaznak, ezért itt azokat közlöm, amelyeket frissen kaptam. Eszerint 1975-ben 121 könyvtár volt, állományukból 3,3 millió látogató 6,8 millió egységet használt. 1980-ban a könyvtárak száma 216-ra emelkedett (a következő évi állományadat szerint egy és negyed millió kötettel rendelkeztek), látogatóik, használóik száma elérte a 6,7 milliót. 1984-ben 326 könyvtár már 6 milliót meghaladó állomány-

egységgel működött, látogatóik száma 11,5 millió, a használt köteteké 13 millió volt. 1986 végén 345 könyvtár 6,6 millió kötetet tárolt.

A 345 könyvtár megoszlása: 1 nemzeti, 13 tartományi-székhelyi, 149 városi, 182 községi. Kubában a cukornádültetvények és a gyárak településformáló tényezők, így a fentiek közül 111 cukorgyári közművelődési könyvtár. Az állandó könyvtárak munkáját kiegészíti a letéti gyűjtemények hálózata (csaknem 4 ezer ilyen van – beleértve a kórházakban, börtönökben működőket is), valamint 8 bibliobusz.

Könyvtárellátó Kubában nem létezik, a könyvtárak viszont előnyt élveznek a bolti vásárlásnál (az új anyagot először nekik kell megmutatni).

Az iskolai könyvtárak megteremtése is az új társadalom feladata volt. 1962-ben mindössze 120 iskolai könyvtár működött, 180 ezres összállománnyal. A könyvtárak száma a 80-as évekre elérte a 2600-at.

Könyvtárosok, képzés

A közművelődési könyvtárakban 1984-ben 1640 dolgozó tevékenykedett, közülük egyetemet végzett 127, könyvtártechnikusi oklevéllel rendelkezett 842, míg a többi 671 adminisztratív munkát végzett. E számból a fővárosi hálózatra 185 jut (megoszlásuk a fenti kategóriák szerint 4, 105, 76).

1962-ben hozták létre a középfokú könyvtárosképző iskolát. Ez eleinte egy-két hónapos tanfolyam keretében készítette fel a nagyon várt könyvtárosokat. Ma már a képzési idő 2 év, a vidéki könyvtárak azzal küldenek Havannába hallgatókat, hogy a végzés után hozzájuk térnek vissza. Felsőfokú képzést a fővárosi egyetem tanszéke folytat, a képzési idő öt év. A hallgatóknak mintegy fele – a mi szóhasználatunkkal – esti, illetőleg levelező tagozaton tanul.

Kubára fokozatosan érvényes, hogy a fővárosi – általában a nagyvárosi – könyvtárak szakemberellátottsága kielégítő (a nemzeti könyvtárban 86 felsőfokú szakképesítésű dolgozó van), míg a távolabbi, különösen a kevésbé fejlett keleti tartományokban nagy a hiány.

Sonnevend Péter

A Könyvtáros egyes számal – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkladó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkötől kérhetők.